

Tafelrede Brediusdiner 2018

DOMINIQUE SLUIJSMANS, lector Professioneel Beoordelen
bij Zuyd Hogeschool

Waarde collega's,

211.550. Zoveel leerlingen doen dit jaar eindexamen. Terwijl wij vanavond genieten van een heerlijk diner in goed gezelschap, bereiden duizenden leerlingen zich voor op het examen van morgen.

Is de kern van het onderwijs dat leerlingen mogen leren, of dat zij moeten leren te presteren?

De examentijd – een tijd die ieder van ons zich waarschijnlijk nog goed voor de geest kan halen – kent een eigen, bijzondere sfeer. Het beeld van gescheiden tafels in grote gymzalen, waar urenlang stilzitten in schrill contrast staat met de intensieve bewegingen die doorgaans in een gymzaal zijn te zien, de spanning en de laatste vragen delen met je medeleerlingen, al mijmeren over je outfit bij de diploma-uitreiking, het plannen van je examenfeest, het wachten op dat ene en alles bepalende telefoontje, afscheid nemen van de plek waar je zoveel jaar hebt vertoefd, nog even iets gek uithalen met je docenten... klaar voor een nieuwe stap. Of zoals Aleid Truijens het verwoordde in haar column van 18 mei in *de Volkskrant*: 'Er hoort flink wat stress en druk bij, maar het heeft iets moois: een plechtige overgang naar het volwassen leven.'

Is de kern van het onderwijs dat leerlingen mogen leren, of dat zij moeten leren te presteren?

De examentijd kent echter ook een eigen semantiek. Zo hebben we het in deze tijd over kandidaten, een examenrooster, ochtendzittingen, middagzittingen, geheime opgaven, correctievoorschriften, normering, eindcijfers, schoolexamencijfers, centraalexamencijfers, slaagpercentage, examensecretarissen, referentieniveaus, prestatie-eisen, eerste corrector, tweede corrector, enzovoort.¹

Is de kern van het onderwijs dat leerlingen mogen leren, of dat zij moeten leren te presteren?

Het zijn precies deze examensemantiek en de achterliggende mechanismen, die mij in 1993 hebben gemotiveerd om Onderwijskunde te studeren in het prachtige Nijmegen.

Dat ik in vijf vwo ben blijven zitten op een vijf te veel, droeg significant bij aan deze keuze. Als een soort symbolisch cadeau – met een verwijzing naar deze voor mij toentertijd toch wel ingrijpende en onverwachte gebeurtenis – kreeg ik van mijn vader bij de start van mijn studie dit boek: *Vijven en zessen* van Adriaan de Groot. Uit 1966. Hij kocht het in 1968, nu 50 jaar geleden. Een aantal van jullie weet inmiddels hoe ik dit werk van De Groot koester en bij anderen aanbeveel.

¹ Deze begrippen zijn te vinden in de persmap Centraal Examen 2018 uitgegeven door het College voor Toetsen en Examens.

Het boek vormde de inspiratie voor onze Toetsrevolutieboeken. De inleiding startten wij dan ook met het volgende citaat: ‘Wij opereren (...) voortdurend met de veronderstelling, dat een deel van onze leerlingen wel niet zal kunnen volgen wat wij ze trachten bij te brengen en dus “gewoon” een onvoldoende zal krijgen. Daardoor wordt de vraag of ons onderwijs wel geschikt is voor de leerlingen, nooit scherp gesteld: je kunt er altijd onderuit, want een deel van de leerlingen “mag gerust” niet geschikt voor het onderwijs zijn. (...) En wat de leerling betreft: het ligt bijna altijd aan hém als hij niet slaagt; hij wordt nooit met zoveel woorden als geschikt aanvaard, alle vóórselectie ten spijt. Hem of haar hangt in principe de mogelijkheid tot falen-door-eigen-ongeschiktheid op ieder moment als een zwaard van Damocles boven het hoofd – tot op de dag van zijn eindexamen.’ (p. 43-44).
Einde citaat.

De Groot maakt zich zorgen over de mate waarin leerlingen de dupe werden van onzorgvuldige toetspraktijken en pleitte voor een objectieve toets. Deze toets kwam er in 1968: de Cito-eindtoets. Het is geen geheim dat deze toets al jaren tot veel discussie leidt omdat hij geen valide en betrouwbare inkijk biedt in het hele kind. De toets is echter essentieel gebleken voor de emancipatie van arbeiderskinderen, die baat hadden bij een onafhankelijk oordeel. Naar De Groot’s idee is de slinger echter te ver doorgeslagen: in de toetsresultaten verdween het kind, de eindtoets werd steeds meer ingezet als instrument om scholen te beoordelen en er ontstond een gemiddeld kind afgezet in percentielscores. Hier was zijn toets nooit voor bedoeld.

Is de kern van het onderwijs dat leerlingen mogen leren, of dat zij moeten leren te presteren?

Wat ik zo betreur, is dat als het gaat om toetsing, de berichtgeving – bijvoorbeeld in de media – overwegend negatief is. Zeker in de examentijd liggen de voorbeelden weer voor het oprapen, denk bijvoorbeeld aan de terugkerende verslagenheid over het examen Frans, de discussie over de N-term, de dubbelzinnigheid van examenvragen en de manco’s van meerkeuzevragen. Ook blijft steeds de vraag opdoemen of het eindexamen niet vooral een intelligentietest is en vooral begrijpend lezen meet.

De docenten die wij portretteerden in de boeken Toetsrevolutie, maken duidelijk hoe lastig het is te balanceren tussen de wens goed onderwijs te geven, en het zich verhouden tot de onvoorspelbaarheid van de examens. In het bijzonder wil ik Martin Ringenaldus noemen, docent Duits en mede-oprichter van de Facebook-groep ‘Actief leren zonder cijfers’. Hij maakte inzichtelijk² dat – ondanks dat je 95% van de Duitse woorden moet begrijpen om leesvaardig te zijn – bijna 70% van de woorden in slechts 1 van de 20 centrale examens voorkomt. Nog geen 4% van alle gebruikte verschillende woorden komt in 10 of meer van de 20 examens voor.

Kernprobleem lijkt te zijn dat de aansluiting tussen wat in het curriculum is onderwezen – op een bepaalde school, met een bepaalde context – en wat in het examen aan bod komt te zwak is en daarmee de validiteit van het examen in het geding raakt. Een docent Frans verwoordde het op deze manier³: ‘Ik weet dat ik een goede docent ben en kwaliteit lever. Maar dat is kennelijk niet genoeg om leerlingen te laten slagen voor mijn vak.’ Einde citaat. Dit is natuurlijk zorgelijk, aangezien er voor de leerlingen veel op het spel staat in het licht van de beslissing die op basis van examenresultaten wordt genomen.

2 @bijlesduits, Twitter, mei 2018.

3 @dinelecoeur, Twitter, mei 2018.

De kern van het onderwijs is dat leerlingen mogen leren, zonder de druk van meteen te moeten presteren.

Waar ik mij hard voor wil blijven maken, is dat toetsing in het onderwijs vooral ten dienste moet staan van het leren, niet van het presteren. Het cyclisch proces van werken aan leerdoelen, het vaststellen waar leerlingen staan en hun handvatten bieden om leerdoelen te behalen is verankerd in het van-minuut-tot-minuut, van-dag-tot-dag, van-week-tot-week denken en werken van docenten en leerlingen. Dit betekent dat docenten en leerlingen binnen de voor hun geldende context, alle ruimte en kansen krijgen te werken aan de doelen van een bepaald domein op zo'n manier dat leerlingen enthousiast worden over het vak én worden gezien in de mogelijkheden die zij hebben zich hierin te ontwikkelen. Assessment as an opportunity to learn!⁴ Hiervoor is het essentieel dat docenten niet alleen voldoende geoefend zijn in het inzetten van effectieve formatieve leerstrategieën, maar ook kennis hebben van de basisprincipes van goede instructie waarin betrokkenheid en contact tussen leerlingen en docenten centraal staat. Vanuit het bewustzijn dat het gaat om doelgericht in plaats van toetsgericht denken en werken. Het is essentieel om een omgeving te creëren waarin docenten worden gefaciliteerd goed onderwijs te geven, waar sprake is van feedback naar elkaar, rolvastheid, voorspelbaarheid en aanspreekbaarheid. Om als school en collectief te staan voor een visie op leren die zich weerspiegelt in de wijze van toetsing. Een citaat van Dylan Wiliam – die ik erg bewonder vanwege zijn kennis over toetsing en curriculumontwerp – uit één van zijn webinars⁵ vind ik in dit kader treffend: *'Any assessment system should be designed to assess the school's curriculum than having to design the curriculum to fit the school's assessment system.'*

De kern van het onderwijs is dat leerlingen mogen leren, zonder de druk van meteen te moeten presteren.

Mijn wens is vooral dat leerlingen ook na al hun examenfeesten zin blijven houden in leren en dat een school hun dat meegeeft. Want blijven investeren in je eigen ontwikkeling, is het grootste cadeau dat je jezelf kunt geven. Als in het onderwijs alle kansen worden geboden om te leren, dan is er voldoende bewijs dat een leerling klaar is om het geleerde aan een ander te laten zien. Het eindexamen kunnen we dan gaan inrichten als een mooie ceremoniële afsluiting van een belangrijke periode, maar vooral als een start van een mooie toekomst. Laten wij een toast uitbrengen op en even stilstaan bij die 211.550 leerlingen. Zij zijn ons goede onderwijs en goede docenten dubbel en dwars waard.

De kern van het onderwijs is dat leerlingen mogen leren.

Proost!

© 2018 DOMINIQUE SLUIJSMANS

4 Zie Moss et al. (2008); Oakes (2005).

5 There is no such thing as a valid test, see <https://www.youtube.com/watch?v=W6PLNLTya4s>.